

My z východu

Reportáž: Třicet let po pádu berlínské zdi si o slovo říká generace východních Němců narozená do svobody

TOMÁŠ LINDNER / FOTO MILAN JAROŠ

B

erlínská zeď padla, cesta směrem na západ byla konečně volná a dva novomanželé ze zchudlého Saska-Anhaltska novou svobodu ihned využili. Přestěhovali se do bavorského maloměsta, kde oba našli práci, on v řemeslnické firmě, ona v pobočce drogerie. V zemědělské nížinné oblasti Dolního Bavorska se mladému páru v roce 1992 narodil jejich nejstarší syn Peter.

„Do školy jsem začal chodit na přelomu tisíciletí. Dalo by se čekat, že můj původ nebude nikoho zajímat,“ říká během setkání v saském Aue Peter Katens, dnes 27letý muž. „Bohužel zajímal. Asi od třetí čtvrté třídy si spolužáci všímali, že mluvím

Východní Německo patří k věkově nejstarším regionům planety. (Werdau, Sasko)

jinak než oni, že z domova neznám jejich dialekt.“ Nadávali mu – slyšeli to podle Katense nejspíš doma od svých rodičů – do „Prušáků“ a dávali mu v dětském kolektivu na srozuměnou, že není plnohodnotným místním rodákem. „Občas říkali, že východní Němci jsou tupci, a nabádali mě, ať se naučím mluvit po bavorsku, tak jako oni,“ vzpomíná Katens. „Netvrdím ale, že podobné věci se děly všude v Bavorsku, náš kraj byl velmi zemědělský, lidé uzavření.“

Po maturitě a civilní službě odešel Peter na východ Německa do Cvikova, vystudoval bakaláře v oboru pečovatelsví a nyní pracuje ve správě domovů důchodců. S přítelkyní, která vyrůstala v malé vsi poblíž saského Aue a vyučuje na místním gymnáziu, se na německé straně Krušných hor chtějí usadit. „Doufal jsem, že mě tady lidé budou více brát a opravdu jsem tu šťastný, místní jsou otevřenější,“ říká.

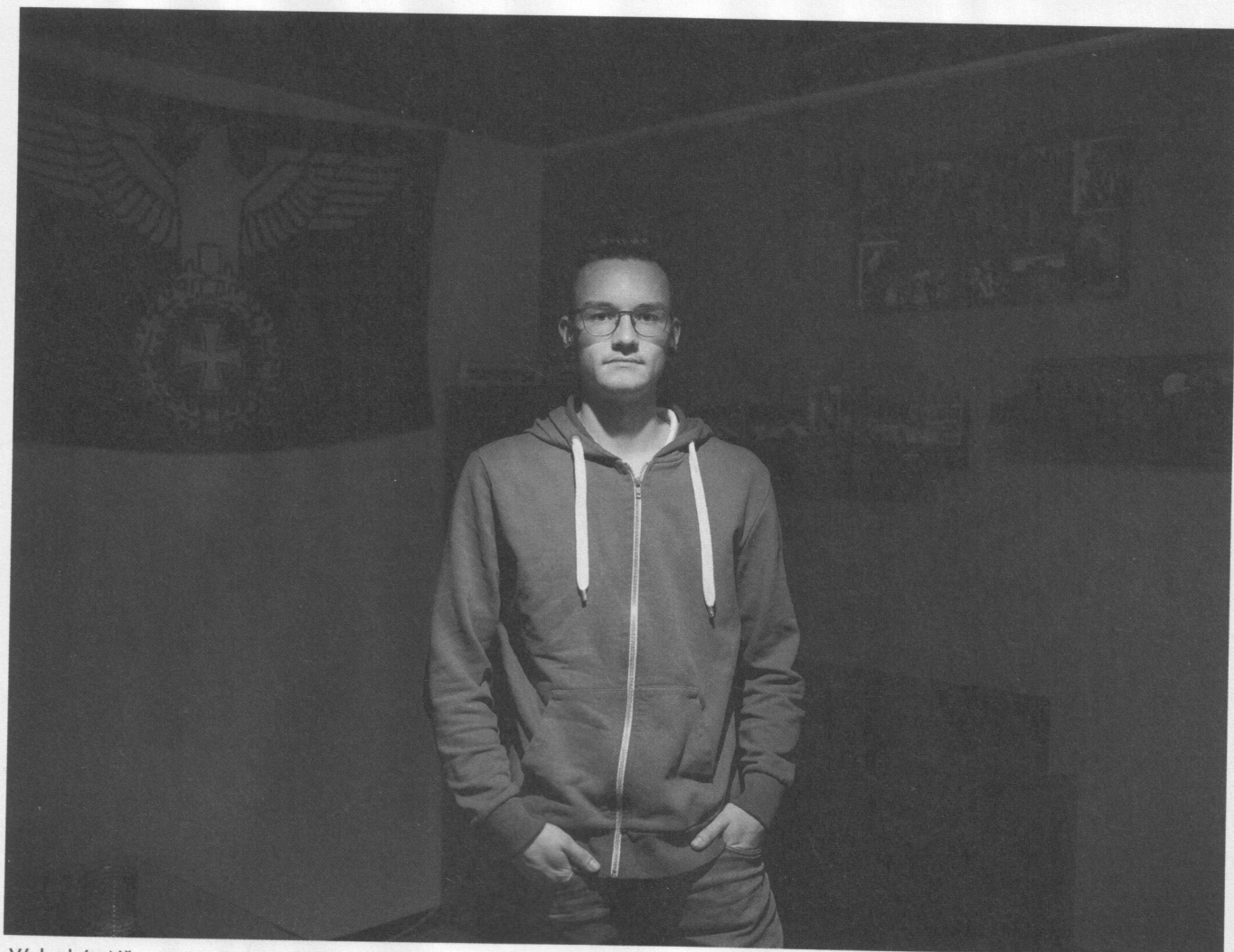
Zkušenost Petera Katense ukazuje, že hranice dělící po čtyřicet let západní a východní Německo nezmizela ani v životech mnoha příslušníků generace narozené už ve sjednocené zemi. Potvrzuje to i profesorka psychologie Beate Mitzscherlich, která Petera Katense na vysoké škole ve Cvikově učila. „Když jsem se na to zeptala svých studentů, tak mi skoro všichni řekli, že rozdělení na východ a západ Německa pořád pociťují,“ říká.

„Někteří zdůrazňovali přetrvávající rozdíl v platech, který se ve stáří odrazí v různé výši důchodů. Jeden student mi řekl, že se na západě stydí říct, že pochází z Chemnitzu. Ví, že se tam na jeho město po proticizineckých nepokojích minulého roku dívají jako na semeniště rasistů a neonacistů.“

Tady jsem doma

Před třiceti lety občané tehdejší komunistické Německé demokratické republiky (NDR) tančili na bortící se berlínské zdi, která skoro tři desítky let symbolizovala jejich zajetí v komunistickém bloku a odloučení od krajanů v západním Německu. Asi nikdo z nich by tehdy nečekal, že stopy rozdělení budou provázet i děti vyrůstající ve svobodě. „Teď sroste, co k sobě patří,“ komentoval pád zdi sociální demokrat Willy Brandt, jenž byl v čase jejího náhlého zbudování východoněmeckou armádou v roce 1961 primátorem Západního Berlína, a jeho výrok se stal symbolem optimistického ducha doby.

Pak přišly těžké chvíle, zvláště prudký nárůst nezaměstnanosti ve východním Německu v devadesátých letech. Přesto trvala víra, kterou před pěti lety při posledním kulatém výročí pádu zdi zopakovali prezident Joachim Gauck i kancléřka Angela Merkel, oba někdejší občané NDR. A sice že nejmladší

„Východním Němcem jsem jen při fotbale, vždy fandím východním týmům.“ (Nick Tautermann, Rübenau, Sasko)

generace Němců už je sjednocená, že pro ni berlínská zeď a ostatné dráty dělící Německo jsou vzdálenou kapitolou z historie.

Velká část mladých východních Němců to přesně tak cítí, třeba Nick Tautermann. „Jako východní Němec se cítím jen při fotbale. Nějaký čas nebyl mezi osmnácti týmy Bundesligy žádný z východu, teď jsou tam dva, ve druhé lize také dva,“ říká dvacetiletý mládenec z krušnohorské vesnice Rübenau u českých hranic. „Vždy jim fandím, zápasy proti západním mančaftům jsou jako souboj Davida s Goliášem. Jinak se už ale cítím prostě jako Němec. Narodil jsem se deset let po pádu zdi.“ Vystudoval gymnázium, ale touží po práci řidiče autobusu v místní veřejné dopravě. Ještě nedávno jej přitom poháněla politika: v pubertě vstoupil do mládežnické organizace kontroverzní strany Alternativa pro Německo (AfD).

„Hledal jsem stranu, která bude dbát o tradiční německé ctnosti, jako jsou dochvilnost, slušné vychování, důkladnost, a která zajistí právo a pořádek,“ říká Nick. „U hranic s Českem a s Polskem máme problémy s častější kriminalitou, proto jsem podporoval posílení policie a jisté kontroly na hranici.“ Z AfD však zase vystoupil – vadily mu stranické půtky, radikalismus některých východních lídrů, malý zájem o téma dopravy, pro něj tak důležité.

Z Nickových slov není cítit vztek ani rasismus, které jsou s AfD zvláště na východě Německa mnohdy spojovány. Hrdě si stojí za hodnotami a názory, jež by mezi jeho vrstevníky na západě Německa byly okrajové – kritizuje například „příliš liberální“ výchovu a podporuje jadernou energetiku. Nesplňuje však žádná oblíbená klišé: v pubertě nějaký čas z etických důvodů nejedl maso, a když v jeho vsi ubytovali deset syrských běženců, tak k nim zašel, s jedním se anglicky domluvil a pozval ho i s kolegy na tréninky místního fotbalového klubu. „Asi třikrát přišli. Pak se odstěhovali a facebookový profil mého známého zmizel. Nevím, co se stalo.“

Co se tématu vztahů mezi německým východem a západem týče, pozoruje Nick Tautermann ve svém okolí jistou změnu. Spolužáci častěji zůstávají v rodném kraji a ti odcházející míří hlavně do prosperujících východoněmeckých univerzitních měst, jako jsou Lipsko nebo Jena. To je novinka: dříve většina mladých toužila po západním Německu. „Jsem tady šťastný. Na západ Německa jsem nikdy nechtěl jít, tady máme skvělou soudržnost ve vsi, s přáteli, s rodinou,“ říká Nick. Z okna má výhled na roztroušená stavení ve vsi, u domu parkuje jeho oblíbená motorka Simson a přes mobil si teď s bratrem Kevinem koupí lístky na rockový koncert v Chemnitzu.

„Bavorští spolužáci mi říkali, že východní Němci jsou tupci.“ (Peter Katens, Aue, Sasko)

Nick potvrzuje počínající trend, jehož si mezi svými studenty v posledních letech všímá i Beate Mitzscherlich: jsou mnohem častěji hrdí na život v Sasku a chtějí zde zůstat. Platy v posledních letech vzrostly, konečně je tu dost pracovních míst, životní náklady jsou nižší než na západě. Domovina je zase přitažlivá, hodnotná.

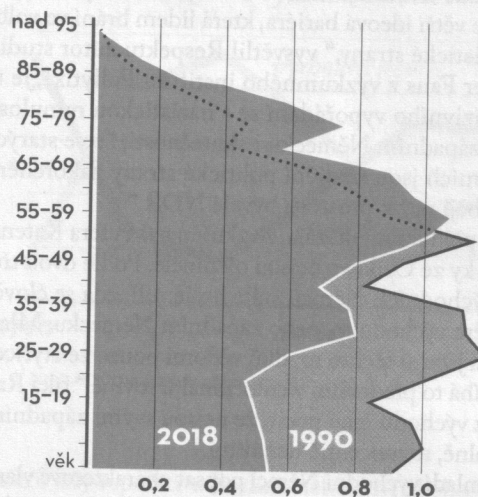
Skromní, chudí, zakořenění

Peter Katens a Nick Tautermann představují dvě výpovědi, podle nichž samozřejmě nelze soudit jednu generaci. Letos na jaře zveřejněná studie Nadace Otto Brennera nazvaná v překladu *Narození ve sjednoceném Německu – rozdělení v postojích?* takové zobecnění umožňuje.

Ukazuje skutečně mnohé příklady německého srůstání: vlastní život i vyhlídky do budoucnosti vidí mladí lidé na západě a východě Německa podobně, a to převážně šťastně a optimisticky. Jsou celkově rádi, že ke sjednocení země došlo, prakticky se neliší jejich názory na kladný význam Evropské unie, demokracie a na důležitost ochrany klimatu. Ani v názorech na imigraci nepanují převratné rozdíly – 62 procent mladých na západě a 56 procent na východě si myslí, že by Německo mělo být kosmopolitní, světu otevřenou zemí.

Ztracená generace

Počet obyvatel východního Německa (mimo Berlín) podle věkových skupin, v milionech

ZDROJ: DER SPIEGEL A STATISTISCHES BUNDESAMT

Na západě Německa se život po sjednocení nezměnil, tady se otřásl v základech. (Zeitz, Sasko-Anhaltsko)

Tak malý rozdíl je překvapivý vzhledem k východním úspěchům nacionalistické, protipřístěhovačské Alternativy pro Německo. V zemských volbách v Sasku i Durynsku byla mezi voliči mladšími třiceti let vůbec nejsilnější, zatímco mezi vrstevníky na západě dominují Zelení. „V západních spolkových zemích existuje větší ideová bariéra, která lidem brání ve volbě takto nacionalistické strany,“ vysvětlil Respektu autor studie, sociolog Rainer Faus z výzkumného institutu Pollytix. „Je to důsledek intenzivního vypořádání se s nacistickou minulostí v poválečném západním Německu i skutečnosti, že ve starých spolkových zemích jsou tradiční politické strany zakořeněny mnohem hlouběji než v prostoru bývalé NDR.“

Studie však především ukázala, že zkušenosti Petera Katense a jeho profesorky ze Cvikova nejsou ojedinělé. Podle dvou třetin mladých východních Němců stále hraje roli, zda se člověk narodí v bývalém východním, nebo západním Německu. Mladí západní Němci jsou si těchto rozdílů vědomi pouze ze čtyřiceti procent. „Probíhá to především v emocionální rovině,“ říká Rainer Faus. „Ti z východu mají pocit, že nejsou svými západními krajané ještě plně, rovnocenně uznávání.“

Když mají mladí východní Němci popsat charakterové vlastnosti západních Němců, tak nejčastěji padají slova „arogantnější“, „lépe placení“, „bohatší“. Sami sebe pak popisují jako „skromnější“, „chudší“ a „pevněji zakořeněné“. Così jako „západoněmecká identita“ mezi dvacítky z Bavorska, Hesenska či Hamburku neexistuje. Naopak 22 procent jejich vrstevníků narozených východně od železné opony se cítí být „východními Němci“.

Solidarita s rodiči

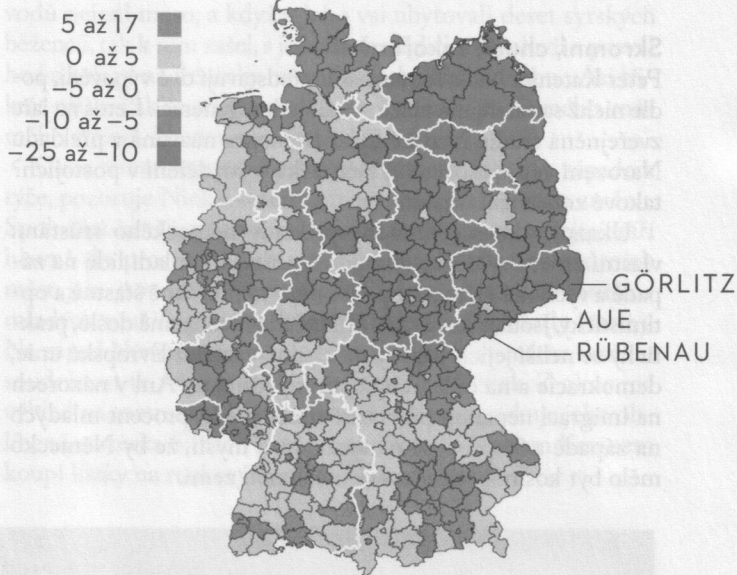
Lukas Rietzschel (25) patří k nejznámějším německým spisovatelům své generace. Proslavil ho loni vydaný román o dospívání na saské periferii počátkem milénia, který napsal na základě zkušeností ze svého domova v malém městě v Lužici. „Bylo to určitě jiné dětství, než jaké měli moji vrstevníci na západě. Mladí lidé odcházeli za prací na západ, v naší škole bylo stále méně dětí, všude byly rozeseté prázdné domy a ruiny fabrik, které nepřežily přechod ke kapitalismu,“ vypráví autor románu *Mit der Faust in die Welt schlagen* (Mlátit pěstí do světa). „Vyrůstal jsem s pocitem úpadku, který, řekněme, Bavorsko nebo Bádensko-Württembersko od poloviny 20. století nezažilo.“

Ve východním Německu zkrachovala po pádu zdi více než polovina průmyslových podniků a odešly odsud skoro dva miliony lidí, vesměs mladších a vzdělanějších, častěji žen. Většina se zpět domů nevrátila, založila rodiny v Bavorsku či Hesensku. Výsledkem je ojedinělá východoněmecká demografie: nikde jinde na světě nenarazíte na takovou směs vyliďňování, vysokého průměrného věku a převisu mužů v produktivním věku nad ženami.

Přes všechny tyto problémy se Lukas Rietzschel v dospívání cítil jednoznačně jako občan sjednoceného Německa. „Překvapilo mě, když mi rodiče před cestou na studia do hesenského Kasselu radili, abych se snažil skrýt svůj dialekt, aby ostatní hned nepoznali, odkud jsem,“ vzpomíná. „Jejich generace se zkoušela plně přizpůsobit, zakrýt svůj východní původ. Měli pocit, že to je něco, za co bychom se měli stydět.“

Mizející východ

Prognóza demografického vývoje
německých okresů v letech 2017–2035
(změna v procentech)

ZDROJ: BERLIN-INSTITUT FÜR BEVÖLKERUNG UND ENTWICKLUNG A FT.COM

Tento pocit, mezi rodiči jeho přátel běžný, se podle mladého spisovatele v posledních letech někdy převrací v obnovenou hrdost a vzdor proti politické elitě v Berlíně a proti západním vzorům. „Jsme v postkomunistickém prostoru jedineční tím, že existoval velký západní bratr, se kterým jsme se pořád srovnávali,“ říká Rietzschel. „Poslal k nám stovky miliard eur pomoci a spoustu vědění a inovací, bez nichž by to tady vypadalo úplně jinak. Ale také na nás mnohdy shlížel a nepouštěl nás ke slovu.“

Popisuje, že on a jeho vrstevníci přistupují k minulosti zcela jinak než západní Němci narození v letech po druhé světové válce. „Tamní generace roku 1968 byla tvrdá ke svým rodičům, konfrontovala je s tím, co dělali během nacismu, provokovala. Tady je to přesně naopak, nenajdete skoro nikoho,

kdo by svým rodičům něco vyčítal,“ říká. „Viděli jsme, jak v devadesátých letech a v první dekádě 21. století bojovali za ekonomické přežití svých rodin, jak se snažili udržet příjmy. Spíše s nimi cítíme solidaritu.“

Během studií radu rodičů neuposlechl a svůj východní původ nijak nezakrýval. Všímal si ekonomických rozdílů: někteří západní spolužáci dostali od rodičů k osmnáctinám auto, východní přátelé s něčím takovým počítat nemohli, protože tu jsou rodinné úspory výrazně nižší. V hovorech se západoněmeckými přáteli si tehdy podle svých slov uvědomil jednu podstatnou věc. Zatímco pro západní spolužáky a jejich rodiče život po sjednocení země pokračoval v zajetých kolejkách, pro něj a generaci rodičů na východě Německa se život otřásl v základech. Skoro každý byl nějaký čas

Podle dvou třetin mladých východních Němců pořád hraje roli, zda se člověk narodí v bývalém východním, nebo západním Německu.

bez zaměstnání nebo musel projít rekvalifikací. A toto náročné období je v rodinách stále tématem hovoru. Rietzschel si všimal, že spolužáci o tom všem skoro nic nevědí. „My o západě věděli skoro všechno, oni o nás věděli hrozně málo. A ani je to vlastně nezajímalo. Takle zkušenost ze studií na západě z vás východního Němce trochu udělá.“

Východní vědomí

Lukas Rietzschel se po studiu politologie a germanistiky vrátil z Hesenska do rodného kraje. Žije v Görlitzu, jednom z mnoha nádherně opravených měst, odkud mizí mladí lidé. Věnuje se tam zakládání literárního domu ve staré synagoze, místa, které by mělo sloužit setkávání a debatám mezi občany, a vstoupil do místní pobočky sociální demokracie (SPD).

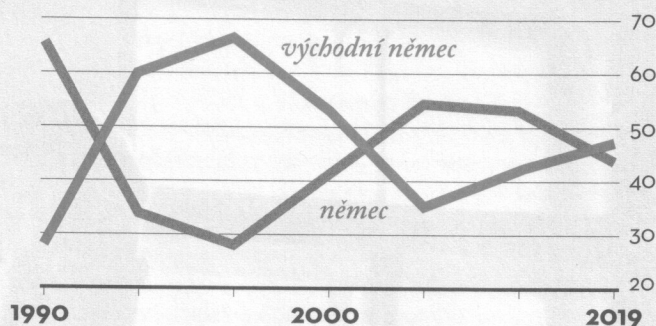
Rietzschel patří do početné skupiny umělců, novinářů, akademiků své generace, která v posledních letech vstoupila do německé debaty o sjednocení. Vytváří nové podcasty, jejichž cílem je vysvětlit stav východního Německa západním krajanům. Nová internetová iniciativa My jsme východ (Wir sind der Osten) představuje úspěšné východoněmecké rodáky a ptá se, jak je jejich původ dodnes ovlivňuje. Sebevědomá, někdy vzdorovitá volba AfD i hledání pozitivní východní identity, které tyto iniciativy představují, to obojí je součástí nové hrdosti obyvatel bývalého východního Německa.

V těchto měsících vychází hned několik knih mladých autorů, kteří se s vlastním východním původem vyrovnávají. Jednou z nich je novinářka Valerie Schönián (29), které ve velkém nakladatelství Piper na jaře vyjde kniha nazvaná *Ostbewusstsein*, v překladu Východní vědomí. „Studovala jsem v Mnichově, když v Sasku začala organizovat svoje pochody proti cizincům Pegida a jinde na východě začala sílit AfD. Také jsem tím byla pobouřena – a současně jsem se právě tehdy začala poprvé v životě cítit jako východní Němka. Posledních pár let se k tomu ráda hlásím,“ říká. „Šťve mě, když lidé, které život tady čtvrtstoletí nezajímal, se najednou na Facebooku rozčilují a po úspěších AfD v zemských volbách píší statusy jako ‚Styd' se, Sasko-Anhaltsko‘.“

Valerii vadilo, že většina německých médií východní Německo paušálně vykreslovala jako kraj nácků a lidí, kteří nechápu demokracii – ačkoli si právě východní Němci před třiceti lety mírovou revolucí svobodu vydobyli a během následné transformace toho tolik dokázali. „Léta probíhalo novinářské

Obyvatelé postkomunistické části Německa se stále více cítí jako "východní Němci"

Procento obyvatel, kteří říkají, že se cítí být především jako "Němec" a jako "východní Němec"

ZDROJ FT.COM A IFD-ALLENSBACH

safari, kdy reportér z Berlína nebo z nějakého západního velkoměsta vyjede na den dva na východ a pak tu popisuje zmar," říká. „Teprve poslední dobou se to pomalu mění.“ Sama byla donedávna součástí prvního velkého pokusu o změnu: před tím, než se pustila do psaní své knihy, pracovala v redakci, kterou týdeník Die Zeit cíleně zřídil v Lipsku a jejíž autoři, převážně mladší 35 let, systematicky pokrývají východ země.

„Být z východu, to dříve bylo něco špatného, rozdíl měl zmizet. Já už jsem ale vyrůstala se sebevědomím sjednoceného Německa a nemám problém říct, že jsem východní Němka,“ říká Valerie. Patří k tomu také kuráž upozornit na to, že obě části Německa dodnes nejsou rovnocenné. Naprostou většinu ekonomických a mediálních elit například dodnes, i na území bývalé NDR, tvoří rodáci ze západního Německa. Mluvit o tom nemá za cíl zemi nově rozdělovat, právě naopak. „Chci, aby se náš příběh, zkušenosti mých rodičů staly plnohodnotnou součástí německého příběhu,“ říká. „Jde o uznání.“ ●

 WWW.RESPEKT.CZ/AUDIO

KORZO NÁRODNÍ

17. listopada

Oslavte s námi 30 let svobody
na Národní třídě

RS008056

RESPEKT.CZ

↓ INZERCE